

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **"ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ"**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Людмила ГОГОЛЬ

Керівник:

Людмила ЛІСОВА,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Рецензент:

Тетяна ДОКУЧІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ НА ЗАСАДАХ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.	6
1.1. Психолого-педагогічні відомості про формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення... ..	6
1.2. Особливості формування лексики у молодших школярів на уроках читання.....	23
1.3. Використання інноваційних технологій у процесі формування лексики у молодших школярів.....	29
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	43
2.1. Методика обстеження лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення.	43
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	52
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ВИКОРИСТОВУЮЧИ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	64
3.1 Обґрунтування методики формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення використовуючи інноваційні технології.....	64
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	79
Висновки до розділу 3	83
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

В умовах реформування освітнього простору, опираючись на вимоги Державного стандарту, актуальності набуває проблема формування комунікативної компетентності учнів. Адже метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток здатності спілкуватися для духовного, культурного і національного самовираження. Основу комунікативної компетентності складає лексична складова, яка передбачає:

- 1) єдність знань, умінь та навичок;
- 2) включає в себе певний запас слів та їхнє доречне вживання у різних контекстах.

Сучасний стан розвитку теорії й практики спеціальної педагогіки і психології, нейропсихології, логопедії характеризується об'єднанням наукових пошуків і зусиль, посиленою увагою до поглибленого вивчення особливостей загального, психічного й мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями у розвитку з метою забезпечення індивідуального напрямку розвитку кожної дитини з урахуванням її психофізичних особливостей, можливостей, здібностей, інтересів тощо (В. Бондар, І. Бех, О. Гаврилов, Н. Гаврилова, С. Конопляста, С. Миронова, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шереметта ін.). Однією з категорій дітей із особливостями психофізичного розвитку є діти з порушеннями мовлення (надалі ПМ). У сучасній логопедії їх визначають як дітей, характерними особливостями яких є низький рівень мовленнєвої активності, бідність словникового запасу, порушення граматичної та фонетико-фонематичної складової мовлення, що, в свою чергу, призводить до виникнення труднощів в оволодінні програмовим матеріалом з рідної мови (Н. Гаврилова, Ю. Коломієць, В. Кондратенко, С. Конопляста, О. Мілевська, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Ткач, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.) [1; 12; 53; 56; 82; 94; 97].

Лексична робота в початковій школі – це спеціально організований процес, який значною мірою реалізується на уроках читання. Робота над лексикою на уроках читання має велике загальноосвітнє і практичне значення. Вона сприяє збагаченню активного словника учнів з ПМ шляхом засвоєння значень нових слів і нових значень знайомих слів; уточненню та активізації словника, поглибленню розуміння значення вже відомих слів, з'ясуванню відтінків значення синонімів, антонімів, багатозначних слів (І. Глущенко, В. Тищенко, О. Ткач та ін.). Набуті в початкових класах уміння користуватися словом допомагають учням точніше передавати свої думки, сприяють їхньому загальному розвитку [23; 82; 94]

Питання корекції та розвитку лексичної складової мовлення у дітей з ПМ знаходили вирішення в наукових доробках науковців (Н. Гаврилова, Ю. Коломієць, В. Кондратенко, С. Конопляста, І. Мартиненко, О. Мілевська, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Ткач, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.). Разом із цим набуває актуальності питання використання нових методик для розвитку лексичної складової мовлення у молодших школярів із ПМ на уроках читання [1; 12; 53; 56; 82; 94; 97].

Інноваційні педагогічні технології є ефективним способом організації, на сучасному рівні, навчально-виховного процесу. Вони є певною схемою чи системою дій вчителя і учня з ПМ, орієнтуючись на яку, ми можемо досягти конкретної мети. Взагалі використання інноваційних технологій буде сприяти не тільки особистісному розвитку учнів з ПМ, а і формуванню у них лексики. Адже саме новий підхід у навчанні, не тільки активізує дітей з ПМ до роботи, а і формує прагнення пізнати невідоме.

Актуальність окресленого питання зумовило вибір теми дослідження **"Використання інноваційних технологій у процесі формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення"**.

Об'єкт дослідження: процес формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення;

Предмет дослідження: інноваційні технології як засіб формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення;

Мета дослідження: розробити та апробувати методiku формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення з використанням інноваційних технологій.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження;
- 2) вивчити практичний досвід вчителів початкової школи;
- 3) виявити рівень сформованості лексичної компетентності учнів з ПМ;
- 4) скласти систему завдань до художніх творів на основі інноваційних технологій для формування лексичної компетентності в учнів з ПМ;
- 5) провести якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової психолого-педагогічної та методичної літератури, досвіду роботи вчителів-практиків; синтез опрацьованих матеріалів; класифікація; конкретизація; систематизація; узагальнення; емпіричні – спостереження, педагогічний експеримент (поетапно).

База дослідження: дослідження виконувалося на базі Солотвинського ліцею та Раковецької гімназії Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області.

Експериментальна вибірка: в дослідженні брали участь 30 учнів з них 15 осіб – з порушеннями мовлення (характеристика стану мовленнєвого розвитку взята з логопедичних карток дітей) та 15 осіб – учні молодших класів з нормотиповим розвитком. Вік респондентів 8-9 років.

Практична значущість дослідження: розроблену систему завдань можуть використовувати вчителі початкових класів на уроках читання.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загального, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи проблему формування лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення використовуючи інноваційні технології, ми прийшли до наступних висновків:

Лексична компетентність розглядається не тільки як певна сума знань, а як така, що базується на цих знаннях, а також цінностях, здібностях, одержаних у процесі засвоєння основ лексикології. Робота над вивченням лексичного матеріалу в початкових класах має велике загальноосвітнє і практичне значення. Вивчення його розширює знання учнів про мову, ознайомлює з одиницею мови – словом, є головним джерелом збагачення словника учнів. Вивчення лексики розвиває увагу учнів до значення й уживання слів у власному мовленні, виховує потребу в доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови. Саме через інтерес до лексики виховується інтерес до мови в цілому.

Державні вимоги орієнтують нас на те, щоб ми формували в учнів уявлення про слово, як засіб створення художнього образу. Під час навчального процесу, учні повинні навчитися помічати особливості авторського вибору слів, засобів вираження емоцій, почуттів, ставлення до зображуваних подій, вчинків героїв.

Інноваційну педагогічну діяльність було визначено, як цілеспрямовану діяльність, яка зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів та одержання нового знання. Інноваційні технології є ефективним способом організації на сучасному рівні навчально-виховного процесу з метою досягнення певної мети.

Вивчивши та проаналізувавши теоретичне підґрунтя теми нашого дослідження, ми можемо говорити про те, що формування лексичної компетентності є одним із основних завдань початкової школи. В експерименті брали участь з НТМР та з ПМ.

Експеримент проводився на базі Солотвинського ліцею та Раковецької гімназії Солотвинської селищної ради Івано-Франківського району Івано-Франківської області.

В процесі дослідження ми визначили рівень сформованості лексичної компетентності в учнів з НТМР та з ПМ; запровадили систему завдань з її розвитку; перевірили результативність складеної програми.

Нами були отриманні такі результати: високий рівень сформованості лексичної компетентності значно підвищився в учнів з НТМР (контрольному) на 1,1%, а в учнів з ПМ (експериментальному) на 6,6%. Підвищився достатній рівень в учнів з НТМР (контрольному) на 2,7%, а в учнів з ПМ (експериментальному) на 7,3%. Знизився середній рівень в учнів з НТМР (контрольному) на 1,2%, а в учнів з ПМ (експериментальному) на 8,3 %.

Знизився і початковий рівень в учнів з НТМР (контрольному) на 2,6%, а в учнів з ПМ на 5,6%.

Отже, ми можемо говорити про те, що запропонована система завдань, з використанням інноваційних технологій навчання, є ефективним засобом для формування лексичної компетентності молодших школярів.

Водночас проведене нами дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, що вивчалася. Зокрема, подальшої розробки вимагають питання удосконалення змісту логопедичної роботи в класах де навчаються учні з ПМ, що узгоджувалась би з програмою з української мови та успішністю учнів, в комплексі з корекцією та розвитком інших сторін мовлення сприяла б якіснішому подоланню порушень лексичного розвитку у зазначеної категорії школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання. *Магістр*. 2005. Вип.1. С. 95-98.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. К.: «К.І.С.». 2004. 112 с.
3. Білоконна Н.І. Інтерактивні методи як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів 3 класу на уроках літературного читання. Кривий Ріг: ДВНЗ КДПУ, 2017. 96с.
4. Білоконна Н.І. Особливості роботи над монологічним мовленням молодших школярів у контексті компетентнісної освіти. *Вісник Міжнародного дослідного центру: Людина: мова, культура, пізнання*. наук. журн.: [гол. ред. О.М. Холод]. Кривий Ріг: МДЦ «ЛМКП», 2017. Том 41(1). С. 66-70.
5. Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 2. с. 8-9.
6. Брежата О. Цікаві методи навчання на уроках читання у початковій школі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2016. С. 87-93.
7. Васильєва Н.М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу. *Управління школою*. 2005. № 34. С. 22-24.
8. Вашуленко М.С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів. *Початкова школа*. №1. 2009. С.16-17.
9. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
10. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі. К.: Освіта, 2006. 158 с.

11. Водолажко Л.І. Розвивальні творчі вправи на уроках читання в 1-4 класах: навч. вих. Посібник. Кам'янець Подільська РДА, 2012. 48 с.
12. Гаврилова Н.С. Вплив недорозвитку кінестетичного праксису на формування у дітей вимови фонем. *Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія.* за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. II. С. 23-36.
13. Гаврилова Н.С. Нейропсихологічна структура та механізми порушення фонематичних процесів у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. *Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка.* Сер.: соціально-педагогічна. за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 15. С. 120-127.
14. Гаврилова Н.С. Обстеження особливостей розвитку фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення. *Наук. часоп. НПУ ім. М.П. Драгоманова.* Сер. 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. Праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. № 15. С. 57-63.
15. Гаврилова Н.С. Порушення фонематичних процесів у дітей. *Актуальні питання корекційної освіти (пед. науки): зб. наук. Праць.* за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 1. С. 87-98.
16. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: *монографія.* Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
17. Гаврилова Н.С. Характеристика понять «дислалія», «ринолалія», «дизартрія». *Гуманітарні студії: Україна-Польща:* зб. наук. Праць. [редкол.: О. Завальнюк (голова), С. Уліяш (голова), П. Атаманчук, А. Бобко, З. Будзинські та ін.]. Кам'янець-Подільський, 2010. С. 330-339.
18. Гавриш Н.В. Теоретичні засади художньо-мовленнєвої діяльності. *Художнє слово і дитяче мовлення.* Київ: Редакції загальнополітичних видань, 2005. С. 7-23.

19. Галущенко В.І. Логопедична робота з розвитку словника у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Проблеми реабілітації*. Одеса: Державний заклад «ПНПУ ім. К.Д. Ушинського», 2015. С. 23-25.
20. Галущенко В.І. Особливості формування словника дієслів на заняттях з розвитку лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Проблеми реабілітації*. Одеса: Державний заклад «ПНПУ ім. К.Д. Ушинського», 2014. С. 34-36.
21. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи. *Тема*. 2004. № 3/4. С. 229-232.
22. Гільбух Ю.З. Інноваційний експеримент у школі. *На допомогу початкуючому дослідникові*. К., 1994. С. 3-9.
23. Глущенко І.І. Корекція лексичної сторони мовлення на логопедичних заняттях у молодших школярів із ЗПР : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. К., 2010. 200 с.
24. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23-30.
25. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці. *Рідна школа*. 2001. № 9. С.57-60.
26. Горбунова Н.В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях [Електронний ресурс]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2010. Вип.8. С. 85-91. Режим доступу до журн.: www.nbuiv.gov.ua/.../Soc.../PD810_14.pdf
27. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами. *Мандрівець*. 2000. №3-4. С. 75-78.
28. Гудовсек О.А. Авторські інноваційні технології початкової школи [Електронний ресурс]. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* . 2013. Вип. 6. С. 122-125. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2013_6_24.

29. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4. С. 40-42.
30. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
31. Довгань О. Не бійтесь заглядати у словник. *Українська мова та література в школі*. 2007. № 41. С. 8-9.
32. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України; [головний ред. В.К. Кремінь]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
33. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Автор-укладач Н.П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
34. Живицька Л.В. Розвиток мовлення молодших школярів засобом новітніх технологій. Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2013. 160 с.
35. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. [наук. ред. укр. вид. С.Ю. Николаєва]. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
36. Захарчук Т.В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: Український науковий журнал*. Гол. ред. В.М. Бебик. 2011. Т.3. С.48-55.
37. Зотова М. Компетентнісно орієнтований підхід до навчально-виховного процесу. *Директор школи*. 2007. №29-30. С.6-15.
38. Іванова Л.І. Сучасні підходи до проведення уроків літературного читання [Електронний ресурс]. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*: зб. наук. пр. Рівне, 2013. Вип. 2 (10). С. 64-70. – Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
39. Інноваційні технології на уроках читання: методична система ЧПКМ. Упоряд. Франчук О.В. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 192 с.
40. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Авт.-упор. І.І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 180 с.

41. Карнаух Г. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання. Початкова школа. 2005. №5. С.5-8.
42. Коваль Г.П. Методика читання: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. 280 с.
43. Когут О. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль: Астон, 2005. 204с.
44. Кондратенко Л. Впровадження інноваційних технологій на уроках читання в початкових класах. Х.: Вид. група «Основа», 2017. 20 с.
Режим доступу:
<http://vprovadjenniatehnololgij.blogspot.com/2016/01/blog-post.html>
45. Коновалова М.В. Педагогічні технології: інструментарій, механізми, технологічна карта. Х.: Вид. група «Основа», 2015. 96 с.
46. Короткий термінологічний словник з педагогіки. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. 116с.
47. Кравцова І.А. Формування інтересу в учнів третіх класів до уроків читання засобами нетрадиційних форм і методів навчання. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 88 с.
48. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. №11. С. 27-35.
49. Луців С. Система словникової роботи на уроках української мови як передумова інтелектуального зростання учнів початкових класів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. С. 479-486.
50. Мамаєва Т.М. Робота над лексичним значенням слова. Початкове навчання та виховання. 2006. № 31. С. 11-13.
51. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 288 с.
52. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. С.П.Миронова, О.В.Гаврилов, М.П.Матвєєва. Кам'янець-

- Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
53. Миронова С.П. Особливості уроку в спеціальній школі в умовах розвивального навчання. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*: Науково-методичний збірник: Вип. 4. За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. К.: Знання, 2002. С.186-188.
54. Миронова С.П. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі. *Хрестоматія*: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. 220 с.
55. Мілевська О.П. Специфіка засвоєння дієслівної семантики дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. *Зб. за матер.: XXVII Міжнародна науково-практична конференція "Multidisciplinary academic research and innovation"*, May 25-28, 2021, Amsterdam, Netherlands. С. 459-463.
56. Мілевська О.П., Холод А.Т. Корекція лексичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення (на матеріалі дієслів-антонімів). *Логопедія*. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 3. С. 56-64.
57. Мовчун А. Запрошуємо у світ літературних термінів. Початкова школа. 2003. №10. С. 35-38.
58. На допомогу вчителю початкових класів. 3 клас: для загальноосвіт. навч. закл. Україна. К.: Видавничий дім «Освіта». 2016. 160 с.
59. Науменко В. Методичні рекомендації до навчально-методичного комплексу з літературного читання для 3 класу. [Електронний ресурс]. Початкова школа. 2014. № 6. С. 25-33. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2014_6_6.

60. Науменко В.О. Літературне читання: укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою: підруч. для 3-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2014. 176 с.
61. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Під заг. ред. Бібік Н.М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
62. Онопрієнко Т. Словникова робота на уроках в початковій школі. Кривий Ріг: Всеосвіта, 2018. 24 с. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/slovnikova-robot-na-urokah-v-pocatkovij-skoli-38679.html>
63. Павлик О.А. Мобільні технології як засіб мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи*. Матеріали міжнародної науково-методичної конференції 30-31 жовтня 2017р. К.: КПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. С.324-326.
64. Павлик О.А. Формування мотивації учіння в учнів 3 класу на уроках літературного читання засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Кривий Ріг: ДВНЗ КДПУ, 2017. 84с.
65. Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. Початкова школа. 1997. № 7. С.44-48.
66. Педагогічна майстерність: підручник. за ред. І. А. Зязюна. К.: Вища школа, 1997. 349 с.
67. Підласий І.П. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12. С. 3-11.
68. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. *Директор школи*. 2001. №4 (148). С.7
69. Ревуцька О. Виконання лексичних вправ молодшими школярами із тяжкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 18-22.
70. Ревуцька О.В. Збагачення лексичного запасу молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення в процесі засвоєння словотворчих засобів: *монографія*. Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2007. 181 с.

71. Ревуцька О.В. Словотворча робота як засіб збагачення лексичного запасу молодших школярів із важкими вадами мовлення (ТВМ): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. К., 2003. 229 с.
72. Рібцун Ю.В. Учні початкових класів з важкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток: навч.-метод. посіб. Львів. Світ. 2020. 264 с.
73. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 96 с.
74. Розтока А.В. Загальна характеристика технологій навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2011. № 4. С. 30-33. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2011_4_10
75. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти. К.: Грамота. 2012. 504 с.
76. Савченко О.Я. Літературне читання. Українська мова. 3 клас: підруч. для загально-освіт. навч. закл. К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. 192 с.
77. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах. Київ: Освіта, 2007. 334 с.
78. Савченко О.Я. Мовленнєвий розвиток учнів на уроках читання. Методика читання в початкових класах. Київ: Освіта, 2007. С.164-166.
79. Сіранчук Н. Формування лексичної компетентності молодшого школяра засобом словотворчих вправ. *Початкова школа*. №2. 2016. С. 4-8.
80. Сіранчук Н.М. Процес формування лексичної компетентності молодшого школяра у структурі теорії мовленнєвої діяльності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. 2015. Вип. 4. С. 72-76.
81. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах : нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2-11.

82. Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 308 с.
83. Соботович Є.Ф. Етапи та механізми формування семантичної структури слова у дітей дошкільного віку. *Матеріали II з'їзду Товариства психологів України*. К., 1996. С. 99-101.
84. Соботович Є.Ф. Зміст та особливості роботи щодо формування семантичної структури слова у дітей з вадами розвитку. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Ін-т дефектології АПН України*. К., 2000. С. 155-158.
85. Соботович Є.Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 2-7.
86. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку. *Дефектологія*. 2002. № 3. С. 2-5.
87. Соботович Є.Ф. Особливості засвоєння дітьми із НЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності. *Дефектологія*. 2000. № 1. С. 16-19.
88. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад. В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін.: Під заг. ред. В.І. Воловича. К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998. 736с.
89. Соціолого-педагогічний словник. За ред. В. В. Радула. К.: «ЕксОб», 2004. 304с.
90. Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушенням мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. № 2. 2000. С. 2-10.
91. Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Хрестоматія з логопедії: навч. посіб.* К., 2006. С. 64-81.
92. Тарасун В.В. Логодидактика. К.: Вид-во пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова, 2004. 348 с.

93. Тарасун В.В. Нейропсихологічні аспекти спеціальної дошкільної освіти. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. К., 2002. Вип. 4. С. 181-192.
94. Ткач О.М. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості складових семантичних полів слів у дітей середнього шкільного віку з ТПМ. *Науковий часопис. Актуальні проблеми логопедії*. Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова. 2014. С. 234-247.
95. Ткач О.М. Формування номінативного словника у дітей з розладами спектру аутизму. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського*. Педагогічні науки. Вип. 3. 2017. С. 369-373.
96. Ткачук Г.О. Збагачення мовлення молодших школярів емоційно забарвленою лексикою в процесі аналізу казок на уроках читання. *Педагогічний дискурс*. 2007. Вип. 1. С. 136-138. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2007_1_31
97. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: програм.-метод. Комплекс. за ред. Є.Ф. Соботович. К.: Актуальна освіта, 2007. 120 с.
98. Трофименко Л.І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 1. С. 9-13.
99. Трофименко Л.І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. К., 2004. 196 с.
100. Халчанська О.В. Робота над словом на уроках читання. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти"*. Полтава, 2001. С. 103-104.

101. Хома О.М. Розвиток лексичної компетенції молодших школярів на уроках української мови. *Наука і освіта*. 2017. №2. 41-46.
102. Хорошковська О. Розвиток українського мовлення молодших школярів. Початкова школа. 1997. № 8. С. 14-16.
103. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 208 с.
104. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 40 с.
105. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект: посібник для вчителів і студентів. К.: СПД Богданова А.М., 2007. 220 с.
106. Шляхова В. Опанування способів тлумачення лексичного значення. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 3. С.30-34.